

Pedagógusok arcképcsarnoka 18. kötet

(Könyvbemutató 2019. október 19. DAB székház)

Nagy örömmel tölt el, hogy a Pedagógusok arcképcsarnoka 18. kötetét tarthatom a kezemben. Ámbár én még csak 3 éve vagyok a szerkesztőbizottság tagja, magaménak érzem ezt a szép kiadványt. Tiszteletet és elismerést érdemel, hogy egy tartalmas, igényes szellemi termék 18 éve töretlenül, rendszeresen megjelenik változatlan formában és tartalommal.

Ebben a közel 400 oldalban sok ember munkája testesül meg. Százkét szerző – elvileg – (mindig vannak néhányan, akik több életrajzot is készítenek egy évben) adja a nevét a névcikkekhez, de ők legalább 5-6 volt tanítvány, kolléga vagy családtag emlékeit gyűjtik össze és szövik bele saját írásukba. A beérkezett írások azután egy vagy több kapcsolattartó kolléga segítségével jutnak el a kötetszerkesztőhöz – azaz jelen esetben hozzám. Első áttekintés után megkapja egy korrektor, aki helyesírás és nyelvhelyesség szempontjából tekinti át az írást, majd az ismét a kötetszerkesztőhöz kerül. Miután összegyűltek az írások (május elejére), a szerkesztőbizottság áttekinti az anyagot, ekkor döntünk arról, melyik írás marad, esetleg melyiket kell visszaküldeni bővítésre vagy rövidítésre. Ha ilyenkor a szerző vagy a család valamilyen kéréssel fordul hozzánk a szöveget illetően, azt a korrekciót is elvégezzük. Ismételt áttekintés és javítás után következik a formázás, a tördelés, a képek beillesztése, a könyv végső formájának a megadása. Így kb. 140-150 ember munkája jelenik meg ebben a kiadványban évente.

Ez a folyamat számunkra novembertől júniusig (sőt a kiadó számára egészen októberig) tartalmaz szellemi elfoglaltságot biztosít. Jómagam minden írást 4-5 alkalommal nézek át. Ennek ellenére – és ezért elnézést kérek a szerkesztőbizottság nevében – mindig előfordulnak kisebb hibák, pontatlanságok. Mentségünkre szolgáljon, hogy a szövegtovábbítás online történik, s bizony a „net ördöge” olykor megtréfál bennünket is. A folyamat bemutatása nem panasz akar lenni, hisz minden résztvevő szívesen és lelkesen végzi a feladatát, elismerést nem várva. A könyvben megtestesülő eredmény mindenki önkéntességének és díjtalan szorgoskodásának a gyümölcse. Igaz ez szerzőkre és a formába öntést segítő korrektorokra, szervezőkre, szerkesztőkre is.

Elismerés illeti azokat, akik tollat ragadnak, s megidéznek az egykori tanítók, tanárok, oktatók, mesterek életútját, életművét. Ők gyakran tanítványok, kollégák, olykor családtagok: volt házastársak, gyermekek. Azoknak a tagszervezeti vezetőknek, akik inspirálnak a portrék megírásra, és néhány helytörténeti kutatóknak is sokat köszönhetünk, akik évről évre újabb és újabb arcképpel gazdagítanak bennünket: így Fogarassy Zoltán Debrecenből, Gaál György Kolozsvárról, Kutas Ferenc Szarvasról, Váczi Imre Karcagról, Vig Márta Kunhegyesről, Vmirjánszki József Körösszegapáti, Körösszakál és környékéről.

A kezünkben lévő kötet kivitelezésekor figyelemmel voltunk az előző kiadványt illető kritikai megjegyzésekre is. Legtöbbször a könyv súlyát panaszolják az olvasók – joggal. Ebben az évben is igyekeztünk a terjedelmet csökkenteni – lehetőleg nem a szövegek rovására – inkább a tömörebb formázást tartottuk szem előtt. Ezért sem közlünk több fotót, bármennyire illenének a tartalomhoz. Egységesen elhagytuk a tablóképek bemutatását, mivel azok csak nagy méretben lennének élvezhetőek. Néhány dekával most is könnyebb lett a kötet.

Minden évben megvitatjuk a repertórium formáját, beillesztését. Ez a rész jelentősen növeli a terjedelmet, hisz már 2 ezernél több a szócikkeket száma, de hasznosnak és szükségesnek tartjuk, hogy követhető legyen a 18 kötetben megtestesült tartalom. Nekünk és az olvasónak is fontos, hogy ellenőrizhessük ki, mikor, melyik kötetben jelent meg. Sajnos, ezt nem folytathatjuk így tovább, a jövő évi kötetben már más megoldást kell keresnünk. Repertóriumot feltétlen készítünk, csak a formája fog változni.

A könyvünk külső borítójának a színe sem arat egyértelmű tetszést. Sok kritikát kaptunk ezért is, sötétnek, gyászosnak tartják többen is. Ebben az évben is igyekeztünk világosabb tónust adni a küllemnek, de a sorozat jellegét nem szeretnénk megváltoztatni. A szövegek elhelyezésében igyekszünk a hagyományokat követni. Lényeges változtatást nem végeztünk.

Érdekes áttekinteni, honnan is érkeztek a pedagógusportrék a jelenlegi kötetbe. Tekintettel arra, hogy eredetileg a Hajdú-Bihar megyei pedagógusok emlékének a megörökítését szolgálta. Már volt szó róla, hogy a felvevő területünk rég meghaladta a megyehatárt, sőt már az országhatárt is. 43 települést számoltam meg ebben a gyűjteményben, amelyek a felidézett pedagógusszemélyiségek fő működési helyszínei voltak. Természetesen ennél sokkal több helység is érintett, mivel elég kevés az a tanár, aki csupán egyetlen városban vagy faluban tanított, dolgozott. Betűrendben az alábbiak:

BERETTYÓÚJFALU, BIHARTORDA, **BUDAPEST (5)**, **DEBRECEN (10)**, DERECSKE, EGER (2), FÖLDES, **GYŐR (4)**

GYULA, HAJDÚBÖSZÖRMÉNY (3), HAJDÚDOROG, HAJDÚSZOBOSZLÓ (2), JÁSZBERÉNY, **KABA (4)**, **KARCAG (4)**, **KASSA**, KECSKEMÉT, KIMLE, KIRÁLYHELMEC, KISAR, KISTERENYE, **KOLOZSVÁR (3)**, KOMÁROM, KÖRÖSSZAKÁL (2), KUNHEGYES, LÉTAVÉRTES, MAKFALVA, NÁDUDVAR, NYÍRBÁTOR, **NYÍREGYHÁZA (15)**

NYÍRPAZONY, NYÍRTELEK, **PÉCS (3)**, POLGÁR (2), ROZSNYÓ, **SALGÓTARJÁN (4)**, SÁROSPATAK (2), TÖRÖKSZENTMIKLÓS (2), ÚJFEHÉRTÓ, ÚJSZÁSZ, **VESZPRÉM**

Amint látható, egészen kicsi településtől a nagyvárosokig vert visszhangot a felhívásunk. Külön kiemelem a Felvidék 5 helységét és a 3 erdélyi várost. Tény az is, hogy mindenütt egy-egy, értékek iránt elkötelezett, nagyhatású személyiség áll a méltatások mögött. Így van ez a legtöbb arcképvázlatot inspiráló nyíregyházi anyag esetében is, onnan ebben az évben a legtöbb portrét kaptuk: 15 tanító-tanáregyéniség bemutatását. Köszönet illeti a szervezőket!

Megyei bontásban:

HAJDÚ-BIHAR: Berettyóújfalu, Bihartorda, **Debrecen**, Derecske, Földes, Hajdúböszörmény, Hajdúdorog, Hajdúszoboszló, Kaba, Körösszakál, Létavértes, Nádudvar, Polgár

SZABOLCS-SZATMÁR: Kisar, Nyírbátor, **Nyíregyháza**, Nyírpazony, Nyírtelek, Újfehértó

JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK: Jászberény, Karcag, Kunhegyes, **Szolnok**, Újszász, Törökszentmiklós

NÓGRÁD: Kisterenye, Salgótarján

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN: Sárospatak, Szerencs

VESZPRÉM, SOPRON, KECSKEMÉT, SZARVAS, PÉCS, GYŐR, BUDAPEST, GYULA, EGER, SZEGED, ROZSNYÓ, KASSA, KOLOZSVÁR

Tanulságos az is, hogy milyen iskolatípusban működtek a felidézett pedagógusok. Kötetünkben a legtöbb portré középiskolai tanárokról készült: 28 fő, általános iskolai tanár 18 fő szerepel, tanító 17 fő. A felsőoktatásban működött 13 oktató, óvónő (elég kevés, bár növekvő számú) 6 fő. Elméleti szakember és oktatásirányításban dolgozó 5 fő. Sajnos, méltatlanul kevés, mindössze egy gyógypedagógus került be ebbe a kötetünkbe.

Néhány ritkább terület is megjelenik az oktató-nevelő munka köréből: kertésztanító, művésztanár, táncpedagógus, teniszedző, technikustanár, nevelőintézeti tanár, hitoktató, könyvtárostanár, romológus, kollégiumi nevelő, néprajzos tanár stb.

Szakok dominanciájáról nem igazán beszélhetünk, de ebben a kötetben jelentős számú matematikatanár és matematikus, nyelvtanár és testnevelő alakja idéződik fel.

Életkori jellemzőket nézve: néhány tragikusan korán derékba tört élet is mély emléknymot hagyott a tanítványokban, más esetben egy-egy szép kort megélt tanító/tanár alakja szinte legendává nemesült a környezetében közösségi aktivitása folytán. Voltak, akik ugyanazon helységben és iskolában élték le életüket, hűségük és elkötelezettségük megbecsülést váltott ki a lakóközösségükben. A településük közéletében ők igazi fáklyaként lobogtak egy életen át. Mások az ország különböző pontjain és különböző iskolafokokon működtek.

Többen az élethosszig tartó tanulás követendő mintái. Tanítónak indult és egyetemi tanársággig vitte, vagy óvónőből főiskolai katedráig jutott. Sok színes, gazdag élet, sok-sok tanulással. Egymással össze nem mérhető életművek, mindegyik önmagában érték. A szavak nem igazán tudják visszatükrözni a személyiséget, a nyelvi korlátok mögött az élet, az egyén páratlansága rejtve marad.

Kötetünkben 3 olyan házaspárt is megidéznak a szerzők, akik egymás munkáját erősítve tették a dolgukat, de mindketten külön-külön is erős tanáregyéniségek voltak. Olvashatunk egy tanító nagymamáról és tanár unokájáról is.

Érdekes követni egy kertészdinasztia életútját, akik Karcaghoz kötődően, de több más településen is nevelték az utódokat a természeti környezet gondozására, a fajták nemesítésére; nemcsak szakembereket neveltek, hanem erdőket, zöldség- és gyümölcskerteket is. A dinasztikus elkötelezettség szép példája a **Velich család** (2 Sándor és István). Egy testvérpárról és egy fiúutódról van szó. Ők a 19. és 20. század fordulóján kezdték munkásságukat, de már édesapjuk is uradalmi főkertész volt. Mindhárman a magyar mezőgazdaság felvirágoztatásán buzgólkodtak, gyakorlati munkásságuk mellett sok-sok fiatalnak egyengették az útját a különböző iskolákban. A Felvidékről indulva bejárták a fél országot, a közös pont a karcagi földművesiskola volt. Itt mindhárman dolgoztak, de a debreceni Gazdasági Akadémián is ott találjuk egyiküket, mint első tanszékvezetőt. Munkahelyeik között szerepelnek: **Vincellér és Kertészképző Gyakorlati Tanintézet, Magyar Királyi Földművesiskola, Magyar Királyi Tanítóképző Intézet kertészete, Kertmunkásképző Iskola, Magyar Királyi Tudományegyetem Fűvészkertje, Gazdasági Tanintézet.** Több nagybirtokon és kertészetben végeztek értékteremtő munkát: gyümölcsnemesítést, kerttelepítést, szőlőtermesztést, vetőmagtermelést, zöldségtermesztést, méhészkedést. Miközben gazdaságilag hasznos feladatokat láttak el, nevelték az utánpótlást. Foglalkoztak fiatalokkal és a felnőttekkel is; ismertették, terjesztették a korszerű gazdálkodás fortélyait. Az akkori magyar gazdasági szerkezetben ennek a munkának meghatározó jelentősége volt. Egyikük tanítványa volt pl. Béres József gyógyszerfejlesztő is, aki elismeréssel nyilatkozott a szakmai és nevelői hatásukról. Számos szakkönyvet írtak, publikáltak, előadásokat tartottak, gazdaságokat virágoztattak fel. Alap és felső fokon adták át tudásukat.

Az egyik életrajzban olvashatunk a már feledésbe merült **Fiúkfalváról**. Ez a létesítmény Ebesen működött a világháború után Karácsony Sándor kezdeményezésére. Háborús árvák és csavargó gyerekek megmentése volt a célja. Mindössze 3 évet élt meg. Indokolt lenne alaposabb kutatása, megismerése. Egyesületünk tervei között szerepel ez az értékmentő munka is.

Nem szívesen említek neveket, nehogy valaki mellőzve érezze magát. Ámbár két életút esetében kivételt teszek. Mindketten nagy formátumú személyiségek voltak, méltatlanul feledésbe merült emléküket most felidézik helytörténeti kutatóink.

Egyikük Debrecen 20. századi neveléstörténetének elfeledett mártírja. **Tóth Árpádné Zalai Emma.** Már nagyapja és édesapja is tanár volt. Ő 1876-ban született Debrecenben. Budapesten szerzett tanári diplomát 1898-ban. Egy rövid, rossz házasság után egész életét a debreceni nevelésügynek szentelte. Élethivatásnak tekintette a tanítást. A **debreceni Felsőbb Leányiskolában** és a **Tanítónőképzőben, a Dóczi Intézetben** fejtette ki pedagógiai munkásságát. Tanított nyelvtant, történelmet, földrajzot, német nyelvet, neveléstant és éneket is. Vezetett önképzőkört, nevelte a lányokat az internátusban. A nyelvtanítási módszere igen újszerű volt: társalgási szinten beszéltek németül növendékei. A grammatizáló nyelvtanítás korában ez figyelemreméltó eredmény volt. Kitűnő előadó volt: ünnepségeken gyakran szónokolt. Többször felmerült a neve az igazgatóválasztások során, pl. Dóczy Gedeon nyugalomba vonulása után is, de csak a helyettségig jutott el. Számos egyesület és szervezet

tagja és vezetője volt: **Anya- és Csecsemővédő Egyesület, Szülők iskolája, Soli deo gloria Szövetség, Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, Egyetemet és Főiskolát végzett Magyar Nők Egyesülete, Jótékony Nőegylet, Debreceni Kálvinisták templomegyesülete, egyházközzeti Nőszövetség, egyházi tanácsos stb.**

Írt és fordított műveket az ifjúság számára. Versek is publikált. Erősen foglalkoztatta az értelmiségi nők munkahelyi érvényesülése, valamint a nehéz sorsú lányok, veszélyeztetett gyermekek megsegítése. Szociális kérdések iránt fogékonysága ismeretes volt, ezért a debreceni felügyelő hatóság a javító-nevelőintézetek és fiatalkorúak fogházának látogatásával is megbízta. Nyugdíjba vonulása után pénzalapot hozott létre tanítóképző intézeti diákok segélyezésére.

S ez a debreceni közösségekért egész életében buzgón tevékenykedő asszony, kiváló tanár a 20. század legsötétebb brutalitásának áldozata lett: 68 évesen gettóba kényszerítették – holott családja már 1879-ben kikeresztelkedett. Révész püspök közbenjárása sem mentette meg, Ausztriába hurcolták, ott érte a halál 1944-ben. Élete és munkássága megérdemelné, hogy az utókor emléket állítson neki. Fogarassy Zoltán az első lépést megtette, köszönet érte.

A másik kiemelkedő személyiség, akit szívesen bemutatok: **Berde Áron**. A 19. században élt és működött, meghatározóan Kolozsvárott. Dr. Gaál György professzor úr mutatta be nekünk gazdag életútját. Brassai Sámuel tanítványa és később kollégája, egy nagymúltú erdélyi család leszármazottja. Európai iskolákat megjáró polihisztor volt. Sokoldalúságát, tudományos érdekeit felsorolni szinte lehetetlen. Fizikát, természetrajzot, kémiát, matematikát tanított az önkényuralom idején. **Légtüneménytan** címen meteorológiai szakkönyvet jelentetett meg. **A Magyar Tudományos Akadémia** tagja volt. Folyóiratokat alapított és szerkesztett: **Természetbarát, Kolozsvári Közlöny, Erdélyi Gazda, Magyar Polgár, Keresztény Magvető, Unitárius Közlöny** stb. A 48-as forradalom idején már érelődött a gondolat egy magyar tannyelvű jogakadémia felállítására. Berde Áron nevéhez fűződik az akadémia felállítása 1863-ban Kolozsvárott, majd az ottani egyetem megalapítása 1872-ben. Ő lett az első rektora a kolozsvári egyetemnek. Egyetemi előadásainak témája a **nemzetgazdaságtan és pénzügytan**. Őt tekintik az első hivatásos magyar közgazdásznak. Érdekeit felsorolni lehetetlen, csupán utalni akartam kevésbé ismert alakjára. Bölcsességének, józan ítélőképességének illusztrálására ide másolok egy idézetet:

„De midőn a jogegyenlőség megvalósult, előáll az élvezeti egyenlőség utáni sóvárgás; a gazdagok és szegények közti különbség eltüntetésére. Erre törekszik a szocializmus, melynek gazdasági rendszerével megszűnne a család, a férj és nő közti mai viszony, a szülők és gyermekeik közti mai kapocs, az egyéni tulajdon, a vagyonszerzési vágy és annak minden eszköze; megszűnne a mai jogrend, megszűnnének a mai társadalmi viszonyok; megszűnne a vallás és annak orgánumai, a papok és templomok. Vallástalan emberek számára vallástalan társadalmi és gazdasági rend következne. Vajon lehetséges e rendszer? Némelyek azt vélik. Azonban az emberi természet azt tanítja, hogy ez lehetetlen.” Lám a 20. század ezt temérdek áldozat árán igazolta.

Az **Emlékezzünk régiokról** fejezetben - hagyományosan - két pedagógus-életutat ismerhetünk meg. Két kivételes embert, akiknek életműve minőségi változást hozott a magyar oktatáspolitikában és neveléstörténetben.

Karacs Teréz családneve ismerős a mi vidékünkön, bár sem Karacs Ferenc rézmetsző, sem lánya, Teréz nem itt fejtette ki munkásságát. Karacs Teréz Püspökladányban született ugyan, de már iskoláit Pesten végezte. Olyan közegben nőtt fel, ahol mindennapos vendégek voltak a kor szellemi kiválóságai: költők, írók, művészek. Így Kisfaludy, Vörösmarty, Kazinczy, Bugát Pál, Déryné és sokan mások. Már édesanyja is a nőnevelés ügyének elkötelezett híve volt. A családból kivételes műveltséget és érzékenységet hozott magával. Szépírói munkásságát fiatalon kezdte. Költemények mellett színdarabokat is írt, nagyon népszerű volt. Témája már ekkor a női sors és nőnevelés. **Nevelésügyi értekezéseket** közölt az Életképekben. Kívívta a Pilvax kávéházi ifjak elismerését is. 1845-ben felkérték a francia király unokájának nevelésére. Tervezetet dolgozott ki a **Nevelőnőket képző intézet** indítására. Miskolcon a **leánytanoda** vezetésével bízták meg. Erre az intézményre áldozta az örökségét is, mert az egyházi támogatás nagyon szegényes volt. Kolozsvárra hívták, majd magántanító lett. Az **1848-as tanügyi kongresszuson ő volt az egyedüli nő**. Folyamatosan írta közleményeit a fővárosi és vidéki lapokba: egyetemes magyar műveltséget kívánt a nőknek, a nemzeti nyelven való művelődést szorgalmazta. Úgy látta, hogy a lányokat nemzeti öntudatra, a nemzetért érzett felelősségre kell nevelni. Sírkövén ez áll: **„a magyar pedagógia apostola”**. Hogy mi indokolja ezt, néhány tézisét idézzük:

- *„A leányok lelki életének formálódásában az egyik leghatalmasabb tényező: a nevelő szeretete.*
 - *Nagyon fontos a nevelők, tanítók állandó önképzése, továbbképzése, képességeik, készségeik fejlesztése.*
 - *A fegyelmezés helyes eszközének alkalmazását fontosnak és eredményesnek tartja a nevelés folyamatában. Fontos a szelíd szó használata.*
 - *A fegyelemnek szereteten kell alapulnia; szelídnek és bizalmat ébresztőnek kell lennie.*
- Végül egy bölcs gondolat:
Az egyén élete rövid, de évezredekre terjedő az embersége, azért nem szabad hanyagnak, kicsinyhitűnek lennünk.”*

Vargyas Endre életútja a 19. századra esik és a Dunántúlhoz kötődik. Királyi tanfelügyelő, tankönyvíró, költő, szépíró. Kivételes képességű, nagyhatású oktatásügyi szakember. Fáradhatatlanul munkálkodott a kötelező népoktatás gyakorlati megvalósulásáért, az analfabétizmus felszámolásáért. Ennek érdekében fáradhatatlanul járta az iskolákat, szigorúan feltárta a hiányosságokat, megoldásokat javasolt, támogatókat keresett. Lépéseket tett annak érdekében, hogy felszámolják a képesítés nélküli tanítók alkalmazását, s előterjesztést tett a tanítók javadalmazásának javításáért. Buzgólkodása látványos eredményeket hozott a **győri** tankerületben, ezért megbízták a **Veszprém megyei** iskolák felügyeletével, majd az **Esztergom** megyei oktatás revíziójával. Jelentős eredményeket ért el minden körzetben. Beszámolóit, közleményeit sok tanulsággal szolgálnak a nevelésügy számára. Közben tankönyveket írt hihetetlen termékenységgel: 14 féle tárgykörben, elemi iskolák, polgári iskolák, városi és falusi iskolák, leány és fiúiskolák, földművesiskolák számára. Meghökkenítő számban: 3 millió példányban adták ki 154 kiadásban a tankönyveit.

Szomorú, hogy ezt a kivételes képességű és munkabírási embert sem becsülte eléggé a századforduló politikai irányítása: idő előtt nyugdíjazták. Páratlanul gazdag munkássága érdekes olvasmányt kínál. Büszkék lehetünk rá is.

Könyvünk tartalmából csak néhány felvillantást tehettem, talán érzékeltetem így is a gazdag ismeretanyagot. Kívánom, hogy sok öröme teljék benne az olvasóknak, s sarkallja a ma élő utódokat, tanítványokat emlékeik közreadására, hogy még sokáig folytathassuk ezt a nemes, értékmentő munkát.

Debrecen, 2019. október 19.

Baloghné dr. Zsoldos Julianna
kötetszerkesztő